

DESPRE ÎNȚELESURILE TERMENULUI 'GENIUS' ÎN OPERELE AUTORILOR LATINI

Carmen Fenechiu

Sur les significations du terme 'genius' dans les oeuvres des auteurs latins (Résumé)

L'article se propose, sans se prétendre exhaustif, d'identifier les significations du mot *genius* en prenant comme appui les textes de quelques auteurs latins. Pour simplifier la recherche on a préféré classer les oeuvres en fonction de trois époques littéraires majeures. On a observé que pendant la période républicaine (Plautus, Terentius) *genius* est utilisé avec deux sens : celui de nature, caractère (*indoles, animus*) et celui de divinité protectrice d'un homme. La période augustéenne atteste des changements au niveau des significations du mot. Premièrement, *genius* devient un concept-clé dans le culte impérial, deuxièmement une différence est introduite (chez Tibullus) entre la divinité protectrice d'un homme (désignée comme *genius*) et celle d'une femme (définie comme *Iuno*). Jusqu'ici *genius* a toujours été utilisé en rapport avec un mortel, mais chez Vergilius on rencontre un *genius* indiqué comme divinité tutélaire d'un lieu (*genius loci*), donc la liaison avec un être humain est coupée. L'époque impériale est significative non seulement dans la mesure où elle confirme les emplois attestés pendant les périodes précédentes, mais aussi parce qu'elle nous offre des explications utiles quant à la nature du *genius*.

Les différentes explications des auteurs latins quant à la nature, aux significations et au culte rendu au *genius* nous suggèrent d'être prudents dans l'analyse et l'interprétation de ce mot.

Mots clés: *genius, animus*, divinité tutélaire

On the Meanings of the Term *Genius* in the Works of Latin Authors (Abstract)

Without laying claim to an exhaustive analysis, the paper is trying to investigate and to identify the meanings of the term *genius* using as support the texts of some of the Latin authors. In order to simplify the research the classification of the works in three literary periods was thought as useful. One can thus notice that in the Republican period (Plautus, Terentius) *genius* is used with two meanings: "nature", "character" (*indoles, animus*) and tutelary divinity of a man. The Augustan Age attests changes regarding the use of the word. On one hand, *genius* becomes a key concept in the imperial cult, on the other, a differentiation is introduced (with Tibullus) between the guardian divinity of a man (defined as *genius*) and the one of a woman (designated as *Iuno*). Until this period, *genius* was always used in connection to a human, but in Vergilius' work one encounters a *genius* thought to be the tutelary divinity of a place (*genius loci*). The imperial period is important not only as it confirms the observations made based on works belonging to the previous periods, but also as it offers useful explanations regarding the nature of the *genius*.

The different explanations of the Latin authors regarding the nature, the meanings and the cult toward the *genius* advise to caution in the analysis and interpretation of this notion.

Key words: *genius, animus*, tutelary divinity

1. Tema și scopul lucrării

Având ca bază materialul factual oferit de textele literare latine, lucrarea, fără a se dori o examinare exhaustivă, se constituie într-o încercare de a clarifica semnificațiile cuvântului *genius*.

2. Metodologie

Plecând de la premisa că doar o atentă analiză filologică a textelor e de natură a releva înțelesurile noțiunii, cercetarea se concentrează asupra autorilor considerați mai importanți fie datorită utilizării frecvente, în operele lor, a termenului studiat, fie în baza unor explicitări sau a unor întrebări interesante ale acestuia.

3. Etimologia și câmpul lexical al termenului

Deoarece stabilirea etimologiei corecte și determinarea accepțiunilor asumate de cuvântul supus analizei se constituie în premise și factori esențiali pentru realizarea unei examinări coerente și exacte, am considerat oportună prezentarea în prealabil a informațiilor oferite atât de dicționarul etimologic centrat pe studierea radicalilor indoeuropene¹, cât și la cele din dicționarul focalizat pe analiza etimologică a cuvintelor latine².

Genius (<**gn-io*) figurează la Iulius Pokorny cu sensul: “der Schutzgeist (des Mannes)”, ursprüngl. die personifizierte Zeugungskraft (allenfalls hochstufiges **gen-ios*)³.

La articolul *genius* (prezentat ca un compus al lui *gigno, -ere*), autorii francezi ai dicționarului etimologic al limbii latine precizează: “Le *Genius* est d’abord une divinité génératrice qui préside à la naissance de quelqu’un: *genium dicebant antiqui naturalem deum uniuscuiusque loci vel rei vel hominis*, Serv. *Aen.* 1.302; puis la divinité tutélaire de chaque individu, avec laquelle celui-ci se confond; de là des expressions comme *indulgere genio* et les sens de “inclinations naturelles, appetits” et “génie” (sens dans lequel *genius* double *ingenium*). Le sens ancien apparaît dans le dérivé *genialis*, en particulier dans *genialis lectus: geniales sunt proprie lecti qui sternuntur puellis nubentibus: dicti a generandis liberis*, Serv. *Aen.* 6.603; et dans *genialia, -ium* “rites de mariage”. D’après *indulgere genio*, l’adjectif *genialis* a pris le sens de “qui sacrifie à son génie, qui se donne du bon temps, joyeux”: *geniales dies, geniales divi* (Cérès et Bacchus); même sens dans les dérivés tardifs *geniatus, -a, -um* (*congeniatus* Cassiod.), *genialitas*”⁴.

4. Starea cercetării

Marea majoritate a cercetătorilor⁵ concordă în considera *genius* drept un spirit protector, exterior omului, cu care se naște concomitent (în această accepțiune noțiunea fiind folosită și cu referire la orașe, regiuni, țări și comunități umane), o a doua accepțiune, de

¹ J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, München, 1959

² A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, 1939

³ J. Pokorny, *ibid.*, vol. 1, pag. 347

⁴ A. Ernout, A. Meillet, *ibid.*, p. 416

⁵ L. Preller, *Les dieux de l’ancienne Rome*, Paris, 1865 ; V. Basanoff, *Les dieux des Romains*, Paris, 1942 ; W.F. Otto, s.v. «*genius*», R.E. VII/1, 1912, col. 1155 sqq; G. Dumézil, *La religion romaine archaïque*, Paris, 1966.

personalitate divinizată a omului (aproape sinonim cu *ingenium* sau *animus*), fiind și ea amintită în unele lucrări de specialitate⁶.

O a treia semnificație, cea de “divine power of procreation, simile for the male seed”⁷ a fost semnalată și susținută printre alții și de F. Altheim. Această opinie fiind însă suficient de convingător combătută de W.F. Otto în studiul său despre *genius* din R.E.⁸, vor fi luate în considerare numai primele două semnificații.

5. *Genius* și accepțiunile sale

Termenul *genius*, tradus de cele mai multe ori ca atare, prin transliterare, și resimțit de moderni ca un concept ce nu pune multe probleme în înțelegerea sensurilor sale, este învăluit într-o aură înșelătoare de claritate.

Complexitatea și ambiguitatea termenului este confirmată de interesul manifestat încă din antichitate în privința lui și demonstrat de numărul ridicat de pasaje în care se încearcă definirea lui.

Din acest motiv am considerat potrivit ca, înainte de studierea ocurențelor sale în operele autorilor latini selectați, un prim subcapitol să fie dedicat acelor pasaje în care se găsesc explicații ale termenului.

5.1. Augustin, în *De civitate Dei*, citează într-un fragment de câteva rânduri două definiții ale lui Varro cu privire la *genius*: “Quid est *Genius*? «Deus», inquit, «qui praepositus est ac vim habet omnium rerum gignendarum». Quem alium hanc vim habere credunt quam mundum, cui dictum est: «Iuppiter progenitor genetrisque?» Et cum alio loco *genium* dicit esse uniuscuiusque animum rationalem et ideo esse singulos singulorum, talem autem mundi animum deum esse, ad hoc idem utique revocat ut tamquam universalis *genius* ipse mundi animum esse credatur. Hic est igitur quem appellant Iovem. Nam si omnis *genius* deus est et omnis viri animus *genius*, sequitur ut sit omnis viri animus deus; quod si et ipsos abhorrere absurditas ipsa compellit, restat ut eum singulariter et excellenter dicant deum *Genium*, quem dicunt mundi animum ac per hoc Iovem.” (7.13)

Lipsa contextului în care sunt oferite aceste explicații de către Varro face destul de greu interpretarea lor. Cu toate acestea, suntem de părere că, în cazul primei definiții, Augustin particularizează ceea ce are caracter general, singularul desemnând de fapt o colectivitate. Această interpretare e susținută și de existența unui pasaj anterior (7.6), în care același Varro introduce geniile în cercul divinităților lunare, plasându-le între zei și oameni, ceea ce e greu de presupus că ar fi făcut în cazul lui Iuppiter.

Horatius, în *Ep.* 2.2.187 sqq., îl consideră pe *genius* drept “natale comes qui temperat astrum./ Naturae deus humanae, mortalis in unum/ Quodque caput, voltu mutabilis, albus et ater.”

În secolul II, Apuleius oferă și el explicații pentru acest termen. În *Pl.* 1.12 scrie: “daemonas vero, quos *Genios* et Lares possumus nuncupare, ministros deorum arbitrantur custodesque hominum et interpretes, si quid a diis velint.” Aceeași echivalare a lui *genius* cu *daemon* o întâlnim și în *Soc.* 15, dar explicația este lărgită considerabil: “Unde nonnulli arbitrantur, ut iam prius dictum est, eudaemonas dici beatos, quorum daemon bonus id est animus virtute perfectus est. Eum nostra lingua, ut ego interpretor, haud sciam an bono, certe

⁶ cf. W.F. Otto, *op. cit.*, col. 1155, care atrage atenția că, deși conceptul de suflet (*animus*), pare să se apropie cel mai mult de conținutul lui *genius*, acesta este gândit în afara omului, drept un *comes* al acestuia; G. Dumézil, *op. cit.*

⁷ F. Altheim, *A History of Roman Religion*, London, 1938.

⁸ W.F. Otto, *op. cit.*, col. 1157

quidem meo periculo poteris *Genium* vocare, quod is deus, qui est animus sui cuique, quamquam sit immortalis, tamen quodam modo cum homine gignitur”.

Censorinus în *De die natali* 3,1 afirmă: “*genius* est deus, cuius în tutela ut quisque natus est vivit. hic sive quod ut genamur curat, sive quod una genitur nobiscum, sive etiam quod nos genitos suscipit ac tutatur, certe a genendo *genius* appellatur.”

În comentariile din Servius la textele vergiliene explicațiile în privința naturii lui *genius* abundă și dovedesc natura complexă a conceptului. Întâlnim, astfel, în primul rând, aceeași identificare *genii* – daemoni (*G.* 3.417). Alt paragraf amintește de Horatius prin postularea naturii ambivalente a lui *genius* (albus et ater), interesantă fiind precizarea că cele două tipuri de *genii* coexistă în fiecare om: “nam cum nascimur, duos *genios* sortimur: unus est qui hortatur ad bona, alter qui depravat ad mala. quibus adsistentibus post mortem aud adserimur in meliorem vitam, aut condemnatur in deteriolem; per quos aut vacationem meremur, autreditum in corpora. ergo «manes» *genios* dicit, quos cum vita sortimur”(Aen. 6.743). Același Servius, referindu-se la Aen. 7.136, unde Vergilius face o referire la “*genius loci*”, arată că prin această sintagmă trebuie înțeles Apollo, o divinitate majoră a panteonului roman.

Pe de altă parte, la Paulus-Festus p.94 M apare “Aufustus, «*Genius*» inquit «est deorum filius et parens hominum, ex quo homines gignuntur. et propter ea *Genius* meus nominatur, quia me genuit»”.

Se pot observa fără nici o dificultate ezitățile, contradicțiile și fluctuațiile în definirea sensului termenului: unui *genius* muritor îi este opus altul nemuritor, apare apoi un *genius* “locuind” în om, altul în afara lui, unul intermediar între oameni și zei, altul fiind el însuși o divinitate superioară; se vorbește despre *genii* sortite oamenilor la naștere, născându-se odată cu ei sau chiar născându-i, *geniu* tutelar sau împingând oamenii spre vicii. Între toate aceste extreme rămâne difuz conținutul semantic și greu de stabilit ce este, de fapt, *genius*.

Încercarea de a clarifica un concept obscur și greu de determinat pentru antici însăși poate găsi puncte de reper pe bază de etimologie (*genius* < *gen**, radicalul perfect pasiv al lui *gignere* ce indică faptul că *genius* s-a născut/este născut odată cu omul căruia îi este atribuit) și de diacronie (evoluția conceptului).

5.2. În analiza ocurențelor termenului *genius* în textele literare s-a optat pentru prezentarea materialului după criteriul cronologic, în funcție de trei perioade literare.

5.2.1. Perioada republicană

5.2.1.1. *Genius* este atestat încă de la începuturile literaturii latine. Comediile lui Plaut documentează conceptul prin 12 ocurențe: în *Aul.* 724 “egomet me defraudavi animumque meum *geniumque* meum”, *genius* trebuie mai degrabă interpretat drept “natură, fire, înclinație naturală” (ingenium, indoles), fiind plasat în raport de coordonare și pus pe același plan cu “animus”, împreună cu care constituie o apozitie la distanță, o explicitate a pronumelui *me* (*que-* are rol adverbial). Același sens poate fi dedus și din pasajele *Truc.*184, *Pers.*263. În schimb, în *Capt.* 290 (*Genio* suo ubi quando sacrificat) această interpretare nu se dovedește valabilă, sacrificiul către *Genius* ne duce mai degrabă cu gândul la o divinitate tutelară, căci e greu de presupus că cineva ar putea să se venerizeze pe sine însuși.

5.2.1.2. Aceeași dualitate de accepiune este sesizabilă și în comediile lui Terentius: în *An.* 289 (ego per hanc te dexteram oro et *genium* tuom, per tuam fidem) interpretarea lui *genius* ca un “spirit protector” este confirmată și de apropierea lui de “fides”, una dintre virtuțile umane personificată ulterior și transformată în divinitate. Din contra, în *Phorm.* 43 “quod ille unciatim vix de demenso suo suom defrudans *genium* compersit miser” este greu de crezut că cineva ar putea să-și frustreze vreo clipă divinitatea tutelară, concepută ca intermediar între zei și oameni. Semnificația mai probabilă, ca și în *Aul.* 724, este cea de “fire,

caracter”, ca determinant al aceluiași verb: *defraudare*. Este interesant de remarcat că în aceste cazuri identitatea cu persoana este atât de puternică, încât termenul studiat fie are rol apozitiv pe lângă pronumele personal (vezi supra *me*), fie devine posibilă, prin comutarea lui *genius* cu zero, înlocuirea adjectivului posesiv cu un pronume personal (*defrudans se*), comunicarea rămânând logică, spre deosebire de situațiile din *Capt.* 290 și *An.* 289 unde substituția duce la absurd (sibi sacrificat) sau la tautologie (*ego te oro et te*).

5.2.1.3. Tot interpretarea de “personalitate, fire” se cuvine atribuită și pasajului din Lucilius, citat de Nonius p.117, 27 “curet aegrotum, sumptum homini praebeat, *genium* suum defrudet”.

În mod regretabil, conceptul nu este atestat în operele autorilor majori de la sfârșitul epocii republicane.

5.2.2. Perioada Principatului se dovedește deosebit de importantă, operele autorilor de seamă oferind informații relevante cu privire la *genius* și cultul său.

5.2.2.1. La Vergilius este atestat pentru prima dată în literatură “*genius loci*”, sintagmă concludentă pentru evoluția și generalizarea conceptului, căci acest *genius* nu mai este atribuit unui om, ci devine divinitatea tutelară a unui loc, divinitate identificată de Servius (pentru *Aen.* 7.136) cu Apollo, zeitate romană de maximă importanță, care nu poate fi nicicum pusă pe același plan cu acei *genii* plasați “inter divos et homines”. În plus, deloc de neglijat, se menționează în *Aen.* 5.91 că această divinitate apare sub forma unui șarpe (*serpens*): “ille agmine longo/ tandem inter pateras et levia pocula *serpens*/ libavitque dapes”.

5.2.2.2. Opera lui Horatius este o sursă bogată de informații: am citat deja parțial (supra 5.1.) cel mai important pasaj, și anume *Ep.* 2.2.187-189, unde poetul latin oferă informații despre natura lui *genius*. În privința cultului datorat acestuia, trebuie amintite *Carm.* 3.17.14-15, *Ep.* 2.1.143-144 (Tellurem porco, Silvanum lacte piabant./ floribus et vino *Genium* memorem brevis aevi) și *Ars* 209-210, unde sunt specificate ofrandele către acesta: “merum, vinum, flores, porcus bimenstris”.

5.2.2.3. În corpusul tibulian, apare, pe lângă referirile la venerarea lui *genius* cu “merum, sarta, tus” (*Eleg.* 1.7.49-52, *Eleg.* 2.2.3-9), distincția între *Genius* și *Iuno*, primul aparținând bărbatului “mutuus adsit amor, per te dulcissima furta/ perque tuos oculos per *geniumque* rogo”(*CarmTib.* 3.11.7 sq.), iar *Iuno* având sub protecția sa femeile “nunc licet e caelo mittatur amica Tibullo,/mittetur frustra deficientque Venus;/ hoc tibi sancta tuae *Iunonis* numina iuro,/ quae sola ante alios est mihi magna deos.”(*CarmTib.* 3.9.13 sqq.)

5.2.2.4. Odată cu Ovidius apare prima referire în poezie la „*genius ducis*” (i.e. *genius Augusti*). Nu este nimic surprinzător în faptul că unui om i se atribuie un *genius*, noutatea apare la nivelul obligativității acestui cult și al transformării lui din cult privat în unul public (asemănător celui către *genius* populi Romani): “mille Lares *Geniumque* ducis, qui tradidit illos,/ Urbs habet, et vici numina terna colunt.”(*Fast.* 5.144-145)

În *Fast.* 2.545, *Genius* căruia i se aduc ofrande este cel al lui Anchise și observăm că, spre deosebire de ceea ce spusese Horatius, acesta este nemuritor, indicând astfel fie că *genius* al eroilor era considerat nemuritor (ca și al împăratului), fie că trebuie făcută diferența între *genius* ca divinitate tutelară (nemuritor) și *genius* care indica personalitatea divinizată (muritor), fie că existau în paralel două concepții despre *genius* și natura lui și în consecință exista posibilitatea de a opta pentru una dintre ele.

5.2.2.5. În istoria liviană conceptul apare o singură dată, referirea făcându-se la *Genius* populi Romani, onorat prin jertfe în anul 218 a. Chr.: “*Genio* maiores hostiae caesae quinque”(21.62.9). Această precizare e deosebit de importantă, prin sublinierea diferenței dintre aspectul public al cultului către *genius* (fie al poporului roman sau, mai târziu, al împăratului) și cel privat (constând, în general, din ofrande vegetale).

5.2.3. Perioada imperială

5.2.3.1. În *Ep.* 95.41.4 “quid tam dignum censoria nota, si quis, ut isti ganeones loquuntur, sibi hoc et *genio* suo praestet?”, sensul pe care îl are în vedere Seneca atunci când îl folosește pe *genius* este, mai probabil, cel de “fire, înclinație căreia i se cedează”, deși, tocmai faptul că mâncăii îl indică drept scuză, ar putea pleda pentru exterioritatea și independența lui. Nu aceeași este situația în *Ep.* 110.1, unde *Genius* și *Iuno* atribuite fiecărui om sunt considerate drept “unicuique nostrum paedagogium dari deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notae ex eorum numero, quos Ovidius ait «de plebe deos»”.

5.2.3.2. La Petronius noțiunea este întâlnită de șase ori, majoritatea ocurențelor le readuc pe cele plautine sau terențiene, în care *genius* este aproape identic cu persoana de care ține: “Viderint quid de hoc alii exopinissent; ego si mentior, *genios* vestros iratos habeam”(Sat. 62.14.2). Această opțiune e susținută și de *Sat.* 21.7.4 “etiam dormire vobis in mente est, cum sciatis Priapi *genio* pervigilium deberi?”, pe de o parte având în vedere statutul de genitiv al apartenenței al atributului “Priapi”, pe de altă parte fiind greu de crezut că un zeu ar avea nevoie de o divinitate intermediară drept protector.

5.2.3.3. La Plinius Maior întâlnim, ca și la Seneca *Ep.*110.1.5, aceeași concepție a lui *Genius* și *Iuno* ca divinități protectoare ale fiecărui om în parte: “ cum singuli quoque ex semet ipsis totidem deos faciant Iunones Geniosque adoptando sibi” (2.16.3).

5.2.3.4. Două ocurențe cât se poate de interesante sunt atestate în *Panegiricul* lui Plinius Minor; în prima dintre ele (în ordinea apariției), *genius* este aproximativ echivalentul lui “divinitas”: “sed sive terris divinitas quaedam, sive aliquis amnibus *genius*, et solum illum et flumen ipsum precor”(32.3.4). Cea de a doua face referire la *genius*-ul împăratului, dar ceea ce merită remarcat este distincția instituită între *genius* ce aparține împăratului și *numen* pe care îl raportează la Iuppiter: “simili reverentia, Caesar, non apud *genium* tuum bonitati tuae gratias agi, sed apud *numen* Iovis optimi maximi pateris” (52.6.1).

5.2.3.5. În opera lui Tacitus, conceptul este întrebuițat o singură dată, accepțiunea mai potrivită părând a fi cea de “divinitate tutelară”: “quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum *genium* propitiare, suam experiri liberalitatem!” (*Dial.* 9.6.1).

5.2.3.6. La Suetonius, *genius* este folosit de două ori, iar atestările fac referire la cultul imperial: unul la decizia de dedicare a unui templu către *Genius* Augusti (*Aug.* 60.1 – reges amici atque socii et singuli in suo quisque regno Caesareas urbes condiderunt et cuncti simul aedem Iovis Olympii Athenis antiquitus incohatam perficere communi sumptu destinaverunt *Genioque* eius dedicare), celălalt la jurământul “per *genium* suum” pe care Caligula îl pretindea sub amenințarea unor pedepse severe (*Cal.* 27.4).

5.2.3.7. În opera lui Apuleius, autor deja citat cu privire la definițiile pe care le oferă, semnificațiile lui *genius* sunt cât se poate de variate: termenul este folosit atât cu referire la persoana imperială (*Met.* 9.41 – *genius* principis), cât și la cea a unui simplu muritor (*Met.* 8.4 – *genius* este coordonat cu Fortuna – per Fortunas vestrosque *Genios*). *Met.* 9.41 atestă o întrebuițare destul de inedită, fiind invocat un “*genius* sacramenti militaris”, “divinitate protectoare a jurământului militar”.

5.2.3.8. La fel de surprinzătoare este singura atestare din *Historia Augusta*, unde se amintește de un “*genius* sexus sui”, respectiv “natura genului/sexului său”(Car. 16.2 – males usus *genio* sexus sui).

5.3. Din materialul faptic oferit de autorii latini se poate vedea ambiguitatea și flexibilitatea cuvântului, fiind cuprinse sub același semn lingvistic semnificații atât de diferite. Perioada augustană atestă o multiplicare a determinantilor lui *genius* și, deloc de neglijat, preluarea și includerea lui în cadrul ideologiei imperiale.

6. Concluzii

Prezenta cercetare, bazându-se pe suportul oferit de textele literare, fără a-și propune identificarea unor etape precis determinate în evoluția semnificațiilor termenului cercetat, a urmărit decelarea sensurilor acestuia. Se poate, astfel, constata că deja în scrierile din perioada republicană (Plaut, Terentius) *genius* este întrebuințat cu două semnificații: cea de personalitate, caracter, fire (*animus, indoles*) și cea de divinitate însoțitoare, spirit protector al unui om. Semnificativ este faptul că în textele acestei perioade *genius* este folosit întotdeauna în relație cu un muritor. În înțelegerea conceptului epoca augustană este deosebit de importantă, textele aducând, pe de o parte, precizări cu privire la natura și cultul oferit lui *genius* conceput ca divinitate (Horatius) și atestând, pe de altă parte, mutații importante la nivelul semnificațiilor cuvântului cercetat. Astfel, în raportarea lui *genius* la un muritor, ajunge să se facă distincția între divinitatea tutelară a unui bărbat, *genius*, și cea a unei femei, desemnată drept *Iuno* (Tibullus). În plus, *genius* devine un concept important în cultul imperial. Pe de altă parte, *genius* își pierde strânsa legătură cu un om și ajunge la Vergilius să desemneze divinitatea tutelară a unui loc (*genius loci*), devenind aproape sinonim cu *deus*. Perioada imperială nu aduce nimic nou la nivelul semnificațiilor cuvântului, fiind documentate doar semnificațiile deja atestate în textele perioadelor precedente.

Se poate observa că termenul își menține caracterul de nedefinit, dovadă fluctuațiile în întrebuințarea, definirea și explicarea lui. Ezitățile din operele autorilor latini între un *genius* interior și altul exterior, între unul muritor și altul nemuritor dovedesc existența unei pluralități în interiorul conceptului și îndeamnă la prudență în analiza și interpretarea lui *genius*.

Bibliografie

- F. Altheim, *A History of Roman Religion*, London, 1938
Jean Bayet, *Histoire politique et psychologique de la religion romaine*, Paris, 1973³
Eugen Cizek, *Istoria literaturii latine*, București, 1994
Darembert – Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris, 1896, tome II
George Dumézil, *La religion romaine archaïque*, Paris, 1966
Frieda Edelstein, *Curs de sintaxă latină*, audiatur la Facultatea de Litere a U.B.B. între anii 2000-2004
A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, 1939
Aegidius Forcellini, *Totius Latinitatis lexicon*, Prato, 1868
Albert Grenier, *Le génie romain dans la religion, la pensée et l'art*, Paris, 1925
Pierre Grimal, *Literatura latină*, București, 1997
Yves Lehmann, *La religion romaine des origines au Bas – Empire*, 1993³
W.F. Otto, s.v. *genius*, Pauly – Wissowa, *Real-encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, vol. VII,1, Stuttgart, 1912
Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, München, 1959
L. Preller, *Les dieux de l'ancienne Rome*, Paris, 1865
Silviu Sanie, *Culte orientale în Dacia romană*, București, 1981
Robert Schilling, *Rites, cultes, dieux de Rome*, Paris, 1979

Surse pentru textele literare

- Apuleius, *Metamorphoses*, Roma, 1995
Historia Augusta, Paris, 1860
Quintus Horatius Flaccus, *Opera omnia*, București, 1980
Publius Ovidius Naso, *Opera omnia*, London, 1994-1998
Petronius Arbiter, *Satyricon*, Milano, 1988
Propertius, *Elegii*, București, 1992
Titus Maccius Plautus, *Opera omnia*, London, 1997
Caius Plinius Secundus, *Naturalis historia*, London, 1997
Lucius Annaeus Seneca, *Opera omnia*, London, 1996
Caius Suetonius Tranquillus, *Vitae duodecim Caesarum*, Paris, 1860
Publius Cornelius Tacitus, *Opera omnia*, London, 1996
Publius Terentius Afer, *Opera omnia*, London, 1994
Titus Livius, *Ab Urbe condita*, Paris, 1908
Albius Tibullus, *Elegii*, București, 1988
Publius Vergilius Maro, *Opera omnia*, London, 1988